

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

שבת חוה"מ ושביעי של פסח, תשס"ב
מספר 438מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

זוגיות ואהבה במגילת שיר השירים ובראי הפסיכולוגיה

בבריאת האדם נאמר: "ויאמר ה' א-להים לא טוב היות האדם לבדו, אעשה-לו עזר כנגדו" (בר' ב, יח), ובמקום אחר, לאחר מעשה כתוב: "מצא אשה מצא טוב" (משלי יח, כב). יש כאן ובמקורות רבים אחרים ביטוי מודגש לחשיבות האחדות והשלמות בין בני הזוג.

מגילת שיר השירים הנקראת בשבת חוה"מ של פסח, היא מקור ראשון לבדיקת פרמטרים הקשורים לאחדות ואהבה בין בני זוג. אופייה של מגילת זו אינו ברור: האם זו שירה חילונית על אהבה, או אולי זו יצירה אלגוריסטית מלכתחילה.¹ אמנם הגישה היהודית מתייחסת לשיר השירים כאלגוריה ליחסי האהבה בין הקב"ה לעם ישראל, אך עצם הדימוי של יחסי אוהבים, מדגיש את הפן שאליו אנו מתייחסים - פן האהבה. מודל זה אנו רוצים לחקור, ולכן נלקחה מגילה זו כדוגמא להמחשת יחסי אוהבים.

להלן ננסה לבדוק, אם התפיסה הפסיכולוגית-מודרנית לגבי זוגיות בשלה קיימת גם בשיר השירים. ננסה לברר אלו פרמטרים קשורים להצלחת זוגיות, אלו תכונות נדרשות מבני זוג כדי לממש זוגיות טובה, ואלו מהם מבוטאים בשיר השירים? הספרות הפסיכולוגית מדגישה אף היא פרמטרים חשובים לזוגיות. ננסה לסקר אותם ולהציג השוואה בינם לבין שיר השירים.

הראב"ד (בעלי הנפש, עמ' טו') הדגיש: "ועל כן ראוי לאדם לאהוב את אשתו כגופו ולכבדה ולרחם עליה ולשמרה כאשר ישמר אחד מאבריו, וכן היא חייבת לעבדו ולכבדו ולאהוב אותו כנפשה, כי ממנו נלקחה". הפרמטרים המודגשים בהמלצה זו הם: אהבה, כבוד, רחמים ושמירה - פרמטרים הקשורים גם ליחסי חברות הדוקים בין שני אנשים. שלמות זו של זוגיות היא פיזית ונפשית כאחד, והיא מדגישה את חובת הכבוד והשמירה של בני הזוג האחד על השני.

בשיר השירים אומרת הרעיה: "שמאלו תחת ראשי וימנו תחבקני" (ב, ו). בפסוק זה אין מיצוי של אהבה פיזית בלבד, אלא הדגשים נוספים המתייחסים למימוש וסיפוק אהבה בין חברים כמו: חום, בטחון ושייכות.

במגילה יש גם דימויים פיזיים רבים של האוהב וזוגתו, ותיאורים לגבי הרעיה: "שחורה אני ונאווה... כאהלי קדר כיריעות שלמה" (א, ה); "יפה כלבנה, ברה כחמה" (ו, י); "כחוט השני שפתותיך" (ד, ג); "הנך יפה רעיתי, הנך יפה עיניך יונים" (א, טו) ועוד. קיימים גם תיאורים של חוזקו של האוהב ויפיו החיצוני: "שוקיו עמודי שש, מיסדים על אדני פז" (ה, טו); "ודמה לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים" (ח, יד); "מראהו כלבנון בחור כארזים" (ה, טו). תיאורים אלו מדגישים את מוטיב התשוקה והיופי החשובים באהבה.

התיאורים בשיר השירים מתייחסים גם לסערת רגשות של האוהב והאוהבת: "דודי ירד לגנו, לערנות הבשם, לרעות בגנים, וללקט שושנים" (ו, ב). הרקע - גן שושנים, ערוגות בשם - מתאים לאוהבים, אך בו בזמן מדגיש שיר השירים את רצון האהובה להביא את בחיר ליבה

¹ גם שאלת זמן חיבורה ותכליתה נידונים בספרות המחקר. ראה: Eisfeld, 1964; Meek, 1979.

לבית אמה, על מנת לממש את יחסי האהבה ביניהם ברוח בוגרת ומשפחתית, ללא בושת פנים: "אנהגך, אביאך אל בית אמי תלמדני" (ח, ב).

במגילה פסוקים המבטאים משחקי אהבה, אך איתם שזורים פסוקים המתייחסים למהות הקשר בין האוהבים - "מי יתנך כאח ליי" (ח, א). טכסט זה מדגיש את האופי הבוגר והרגשי של אהבה שאינה קשורה רק לתשוקה גופנית. באהבה זו מבקשת האישה לממש יחסי אח ואחות עם אהובה, יחסי קירבה רגשיים ייחודיים.

במגילה אין מדובר רק באהבה פיזית, אלא במערכת יחסים רגשית בין האוהבים, לדוגמא: "דומה דודי לצבי, או לעפר האילים, הנה זה עומד אחר כתלנו, משגיח מן החלונות, מציץ מן החרכים" (ב, ט); "יונתי בחגוי הסלע" (ב, יד); "הבאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה" (ב, ד). יחד עם התשוקה בין האוהבים עולה מן הפסוקים מערכת יחסים תמה של אוהבים כמו ביחסי קירבה משפחתיים, יחסי אחים.

בד בבד עם התיאור הייחודי של יופיים של האוהבים, קיימים דימויים באשר למהותם. התיאור: "בצלו חמדתי וישבתי" (ב, ג) מדגיש את ציפיות הרעיה באשר לאהובה - הוא סמל של מגן וחוסן עבורה. תפיסתו של האוהב כמגן, באה לידי ביטוי גם בדימוי: "הרועה בשושנים" (ו, ג) - רועה המגן על עדרו ונתפס כמנהיג את העדר, כדואג, כאכפתי. משמע אפוא, שליחסי אהבה אין די ביופי וחוזק גופני, אלא חשובה גם ההתייחסות למהות, לתפקיד האוהב.

עד כמה זוגיות טובה מפנה מקום למילוי צרכי הפרט, ומהן התכונות הנדרשות מבני הזוג כדי למלא את חלקם בשותפות היחסים? שאלות אלו היוו כר לחקירה ממושכת מזה דורות. פילוסופים, משוררים, סופרים, אנשי רוח, אנשי דת, פסיכולוגים וסוציולוגים שונים, ניסו לבדוק נושא זה והרבו לכתוב על האהבה.

הפרמטרים המוזכרים בשיר השירים לתיאור הסוגיות בין האוהבים, מודגשים כחשובים אף בספרות הפסיכולוגית. מסלאו (Maslow, 1974) הדגיש שצורך בסיסי באדם הוא הצורך להיות אוהב ונאהב, כמו גם הצורך בהשתייכות, בהערכה, בבטחון ואף בהגשמה עצמית. גם רבין (1995) מתייחסת לעשרה פרמטרים הנחוצים לזוגיות בשלה, והם: חום - רעות, רגשות אמיתיים ועמוקים בין בני זוג; אכפתיות - הרגשה של דאגה ואכפתיות. הבנה שבן הזוג מוכן לסייע לך בעת הצורך; ביטויי חיבה - האהבה מבוטאת בדרכים שונות, כולל ביטויי רגשות מילוליים ובלתי מילוליים; קבלה - ההרגשה של קבלה ללא תנאי של בן הזוג. גם אם ייתכנו מחלוקות וחיכוכים, ההרגשה היא שכל בן זוג נותן לרעהו תחושה של בטחון עמוק; אמפתיה - הבנת רגשות השני, כולל רגישות לנקודות החלשות והפגיעות של השני, ומודעות להן. כמו כן, אמפתיה הנתפסת כניסיון אמיתי לראות את העולם מנקודת מבטו של השני; אינטימיות - באינטימיות פתוחים בני הזוג לשתף זה את זה ברגשות, בחששות, באמונות, בפחדים, בשאיפות ומאויים עמוקים ולעיתים אף הכמוסים ביותר. אינטימיות פירושה שיתוף מחשבות, רעיונות ורגשות, בין שהם מקובלים ובין שאינם כאלה; ידידות - ראיית בן הזוג כידיד אמת; הסבת קורת רוח - דאגה לגרום אושר ושמחה לאחר; תמיכה - מתן הרגשה לבן הזוג שניתן לסמוך זה על זה, משמע להיות תומך ונותן בעת הצורך, אך גם בעל יכולת להישען על בן זוגך בזמנים קשים; קירבה - הנאה מאיכות הזמן שמבלים יחד. בני זוג קרובים חשים רצון לחיות יחד, להיות זה בקרבת זה ולחוות חוויות יחד.

גורדון (Gordon, 1992) הדגישה את חלקה של התקשורת ביצירת יחסים נאותים ואוהבים בין בני זוג, ולפיה אינטימיות משמעה תקשורת פתוחה וכנה בין בני זוג. ציפיות סמויות והסתרת אינפורמציה כרוכות בפגיעה בזוגיות. דוקא גילוי הלב, ההזדקקות לאהבה והאמון מולידים קירבה וחיבה בין בני זוג.

סאטיר (Satir, 1988) התייחסה לזוגות בעייתיים כאל זוגות שאין ביניהם מערכות יחסים חברתיים, שכן בני זוג הם בראש ובראשונה חברים. חברות זו נוצרת מתוך יחסי כבוד, שמירת הערך העצמי של כל אחד לכשעצמו, ושמירת הערך העצמי של הזולת. סאטיר הדגישה שקומוניקציה בריאה בין בני זוג תיתכן, אם כל אחד מהם יהיה קשוב לצרכיו שלו, לייחודיותו, ויממש את מאווייו שלו גם בתוך המערכת הזוגית.

סאטיר הציעה לבני זוג לדבר בשפת הלב. היא טענה שחלק מהזוגות מתרגמים שפה זו לחולשה. לפיה, רבים מהזוגות מתקשרים דרך הראש, המחשבה, הקוגניציה, ומזניחים את שפת הלב - הרגשות. תקשורת רגשית כזו אמורה לקרב בין בני זוג, והיא כוללת שיתוף האחר

בתחושותיך, בין אם הפרט חולק תחושות קשות או נעימות. הבנת האחר תיתכן גם באמצעות הרגשות.

ברנדון (Brandon, 1980) טען, שאהבה רומנטית תיתכן כשיש קשרי הדדיות וחברות בין בני הזוג. פרמטרים כהתחשבות בזולת, כבוד לאחר, הבנה, נתינה וסיוע לבן הזוג הם הכרחיים לכינונה של אהבה בין בני זוג ולשמירתה.

מסכת חיים משותפת בין בני זוג תיתכן, אם יהיה דבק בין השניים. רעות, כבוד, הדדיות, שוויוניות, יושר ושאר תכונות מסייעות לדבק זה. על הרגש הזה, על הדבק הזה יש לעבוד. יש להשקיע בזוגיות. וכתוב במקרא: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו, ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בר' ב, כד). אחדות זו הקרויה במקרא "ודבק באשתו" היא עיקר המשמעות של האהבה, וכוח הנתינה, הוא הכוח השולט בדבק זה. היכולת לאהוב היא כנראה יכולת הנתינה, ההענקה לאחר.

שלמות האדם מתבטאת במימוש הזוגיות. וכבר נאמר שאיש ואישה מהווים שלמות אחת: "אמר ר' אלעזר, כל אדם שאין לו אשה, אינו אדם, שנאמר, זכר ונקבה בראם... ויקרא את-שם אדם" (יבמות סג, ע"א). שלמות זו תיתכן תוך ויתורים הדדיים, אך גם תוך שמירה על ייחודיות הפרט במסגרת הזוגית, כפי שנאמר לעיל. ואמנם, אנו מוצאים בשיר השירים ייצוג נאות של אהבה בשלה, עוד הרבה לפני שזו נכתבה בספרות הפסיכולוגית המודרנית.

ד"ר רות וולף
המחלקה לקרימינולוגיה